

**COĞRAFİYANIN TƏDRİSİ METODİKASI
МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ГЕОГРАФИИ
METHODS OF TEACHING GEOGRAPHY**

UOT 372.891

Təranə Mehman qızı İsmayılova
Azərbaycan Respublikası Təhsil İnstitutunun böyük elmi işçisi

**COĞRAFİYANIN TƏDRİSİ ZAMANI İNNOVATİV TEXNOLOGİYARDAN
İSTİFADƏNİN İMKANLARI**

Tarana Mehman gızı Исмаилова
старший научный сотрудник Института Образования Азербайджанской Республики

**ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ
ВО ВРЕМЯ ПРЕПОДАВАНИЯ ГЕОГРАФИИ**

Tarana Mehman Ismayilova
senior researcher of the Institute of Education of the Republic of Azerbaijan

**POSSIBILITIES OF USING INNOVATIVE TECHNOLOGY DURING GEOGRAPHY
TEACHING**

Xülasə. Təhsil prosesinə innovativ yanaşma müasir təhsil üçün ilkin şərtidir. Tədris materialının mənimənilməsinə ənənəvi yanaşmalarla yanaşı (coğrafiyada bu ərazi, mürəkkəb, tarixi, tipoloji) yeni müasir tədris texnologiyalarının əsasını təşkil edən (sistemli, problemlı, konstruktiv) yanaşmalardan istifadə coğrafiyanın tədrisində önəmli məsələlərdəndir. İnnovativ təlimin mahiyyəti təlim prosesi zamanı şagirdin təlimin subyektinə çevrildiyinə şərait yaratmaqdır. Bu baxımdan, pedaqoji prosesdə elə psixoloji və psixoloji-pedaqoji şərait yaratmaq lazımdır ki, təhsil prosesi çərçivəsində şagirdlərin müstəqilliyinin və fəallığının təzahürünə, eləcə də təhsildə irəliləyişlərə maksimum dərəcədə kömək edə bilsin.

Açar sözlər: *coğrafiya, innovasiya, texnologiya, tədqiqat, motivasiya, ümumtəhsil məktəbi, müəllim, şagird.*

Резюме. Инновационный подход к образовательному процессу является обязательным условием современного образования. Помимо традиционных подходов к усвоению учебного материала (территориального, комплексного, исторического, типологического в географии). Одним из важных вопросов в преподавании географии является использование новых современных технологий обучения (систематического, проблемного, конструктивного). Сущность инновационного обучения заключается в создании условий для того, чтобы ученик в процессе преподавания стал субъектом обучения. С этой точки зрения необходимо создать в педагогическом процессе такие психологические и психолого-педагогические условия, которые смогут максимально способствовать проявлению самостоятельности и активности учащихся, а также прогрессу в обучении в рамках образовательного процесса.

Ключевые слова: *география, инновации, технологии, исследования, мотивация, общеобразовательная школа, учитель, ученик.*

Summary. An innovative approach to the educational process is a prerequisite for modern education. In addition to traditional approaches to mastering teaching material (territorial, complex, historical, typological in geography), the use of new modern teaching technologies (systematic, problematic, constructive) approaches is one of the important issues in teaching geography. The essence of innovative training is to create conditions for the student to become the subject of training during the training process. From this point of view, it is necessary to create such psychological and psychological-pedagogical

conditions in the educational process that can maximally help the manifestation of students' independence and activity, as well as progress in education within the framework of the educational process.

Keywords: *geography, innovation, technology, research, motivation, secondary school, teacher, student.*

Ümumtəhsil məktəblərinin əsas məqsədlərindən biri də tədris və tərbiyənin müasir texnologiyalarını mənimsəməklə müəllimin pedaqoji ustalığını artırmaqdır.

Pedaqoji texnologiya nizamlılığın, məntiqin, məqsədyönlülüğün, məqsəd və vasitələrin aydınlığının simvolu – şagird şəxsiyyətinin hərtərəfli inkişafına yönəlmiş pedaqoji fəaliyyətlərin əsasıdır.

İstənilən yeni texnologiyanın mənimsənilməsi ilə müəllimin yeni pedaqoji tərəkürü başlayır: metodik dilin aydınlığı, strukturu, metodikada əsaslı normanın yaranması və s.

Dərs zamanı yeni pedaqoji texnologiyalardan istifadə etməklə coğrafiyanın tədris prosesinə yeni nöqteyi-nəzərdən baxmaq və şəxsiyyətin formalaşmasının psixoloji mexanizmlərini mənimsəməklə daha yaxşı nəticələr əldə etmək olar.

Coğrafiya dərslərində şagirdlərin yaş xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq aşağıdakı innovativ texnologiyalardan və ya onların elementlərindən istifadə etmək olar.

1. Qabaqcıl təlim texnologiyaları - hər bir şagirdə həqiqəti və ya nəticəni axtarmaq yollarını, üsullarını və vasitələrini müstəqil müəyyən etməyə imkan verən.

2. Tədqiqatyönlü tədris texnologiyaları - şagirdlərə tədqiqat fəaliyyətinin əsaslarını öyrətmək.

3. Problemlə təlim texnologiyaları – problemlərin həlli yollarının öyrədilməsi, problemlə situasiyanın həlli yolunun müstəqil seçimi üçün şəraitin yaradılması, özünü inkişafın həyata keçirməsinə şərait yaradılması.

4. Kollektiv yaradıcılıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsi texnologiyaları-şagirdlərin yaradıcılıq, tədqiqat, komanda işində özünü həyata keçirməsi üçün şərait yaratmaq, şagirdlər arasında təşkilatçılıq qabiliyyətini inkişaf etdirmək.

5. İnformasiya texnologiyaları - müxtəlif informasiya mənbələri ilə işləmək üçün təlim, özünütəhsil üçün hazırlıq.

6. Distant təhsil - şəbəkə texnologiyalarından və İnternetdən istifadə təhsilin intellektual alt sistemi və ayrıca sosial sistem kimi şa-

girdin məlumat hüquqlarını həyata keçirməyə imkan verir.

7. Layihə metodu faktiki biliklərin inteqrasiyasına deyil, insan fəaliyyətinin yeni üsullarının fəal inkişafı üçün onun tətbiqinə və yeni biliklərin əldə edilməsinə (bəzən özünütəhsil yolu ilə) yönəlmiş pedaqoji texnologiyadır.

8. Multimedia və interaktiv texnologiyalar. İnternet resursları, kompüterin multimedia imkanları kompleksi və geniş çeşiddə tədris CD-ləri sayəsində dərslər daha maraqlı və həyəcanverici hala gəldi.

9. İnformasiya və kommunikasiya texnologiyaları. Bu gün İKT-də bilik müəllimin peşəkar səriştəsi üçün zəruri şərtədir ki, bu da informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından səmərəli istifadə etməklə pedaqoji problemləri optimal həll etməyə hazır olması və bacarığında özünü göstərir.

10. Fərdi mərkəzli öyrənmə. Bu texnologiyanın məqsədi şagirdlərin idrak fəaliyyətinin təzahürü üçün şərait yaratmaqdır. Buna aşağıdakılar vasitəsilə nail olmaq olar: şagirdlərin subyektiv təcrübəsini üzə çıxarmağa imkan verən tədris fəaliyyətinin təşkilinin müxtəlif forma və üsullarından istifadə etməklə; sinif işində hər bir şagird üçün maraqlı mühitin yaradılması; dərs zamanı didaktik materialdan istifadə, şagirdə onun üçün ən əhəmiyyətli təhsil məzmununun növünü və formasını seçməyə imkan verir; şagirdin fəaliyyətini tək-cə yekun nəticə (doğru və ya yanlış) ilə deyil, həm də ona nail olmaq prosesi ilə qiymətləndirmək; sinfdə ünsiyyətin pedaqoji situasiyalarının yaradılması, hər bir şagirdin iş üsullarında təşəbbüskarlıq, müstəqillik və seçicilik nümayiş etdirməsinə şərait yaratmaq; şagirdin təbii özünüifadəsi üçün şərait yaratmaq.

11. Blok-modul texnologiyası. Materialı bloklarda öyrənməklə şagird dərslük materialı ilə tanış olmaq, praktiki işlərin yerinə yetirilməsi, testlərə hazırlaşmaq və s. üçün sinif və dərskənar vaxtını planlaşdırmaq və bölüşdürmək imkanı əldə edir. İkincisi, hesabat formasını seçməklə o, daha rahat psixoloji şəraitdə olur, hər bir orta məktəb şagirdi onun tələbatına və gələcək həyat planlarına uyğun olan materialın mə-

nimsənilməsi səviyyəsini şüurlu şəkildə özü üçün seçə bilər. Dərslər zamanı müəllim və şagirdlər arasında hər kəsin özünün ən yaxşı tərəflərini göstərmək imkanı olan sakit işgüzar əməkdaşlıq mühiti yaradılır. Belə iş sistemi məktəbi ali məktəbə yaxınlaşdırır, burada şagirddən müstəqil, sistemli, şüurlu işləmək bacarığı tələb olunur, onun əldə etdiyi bilik və bacarıqların keyfiyyətinə görə dövlət qarşısında tam məsuliyyət daşıyır; və nəticənin sərf olunan vaxtın miqdarına görə deyil, tamamlanma faktına əsasən hesablanması.

12. Oyun texnologiyaları eyni vaxtda bir neçə problemi həll edir: oyunlar şagirdin yaradıcı şəxsiyyətinin inkişafına kömək edir; problemləri müəyyən etmək bacarığını inkişaf etdirmək; qərarlar qəbul etmək; fənnə idrak marağı inkişaf etdirmək; şagirdlərə güclü təsir göstərmək; xarakter xüsusiyyətlərini formalaşdırmaq; insanları həll yolları axtarmağa və öz mövqelərini formalaşdırmağa stimullaşdırmaq.

13. Perspektivli-gözlənilən öyrənmə. Orta və ali məktəblərdə müxtəlif fənlərin tədrisində istifadə oluna bilən inkişaf texnologiyalarından biridir. Bilik səviyyəsi standart və proqramın meyarlarını artırır, müəllimə şagirdlərin xüsusiyyətlərini daha dolğun nəzərə almağa imkan verir, tələbələrə maraqlı olduqda daha yüksək mürəkkəblik səviyyəsində təhsil almaq imkanı verir. Materialın həcmi çox böyükdür, lakin hər il material daha sıx olur və saat şəbəkəsi dəyişir. Şagirdlərin bilməli olduğu şeylərin çoxu kurikulumdan kənar qalır və ya keçid zamanı öyrənilir. Buna görə də gözlənilən öyrənmə nəzəriyyəsi çox faydalıdır.

14. Adi qrafik aydınlıq elementləri ilə dəstəkləyici qeydlərin istifadəsi. Tədris vasitəsi kimi əsas qeydlər anlayışların ən mənalı mənimlənməsinə, dərin biliklərin formalaşmasına və sistemləşdirilməsinə kömək edir. Bundan əlavə, dayaqlardan istifadə şagirdlərin idrak fəaliyyətinin idarə edilməsini, onların müstəqil iş və özünə nəzarət bacarıqlarının inkişafını təklif edir.

15. Reyting texnologiyaları Əsas vəzifəsi şagirdin dərstdəki fəaliyyətini qiymətləndirmək, müxtəlif qabiliyyətli uşaqların təhsilini təşkil etmək, uşağın fərdi inkişafı üçün şərait yaratmaq,

gələcək uyğunlaşma məqsədi ilə təcrübə və universitetlə əlaqəni təmin etmək olan. və gimnaziya şagirdlərinin peşəkar rəhbərliyi. Bu vəziyyətdə müəllimin rolu təlim prosesini idarə etmək, şagirdin fəaliyyətini həvəsləndirmək, məsləhət vermək və düzəltməkdir.

Təlimdə problemlə və konstruktiv yanaşmaları həyata keçirərkən problemlə təlim metoduna oxşar olan **keys-study** metodundan istifadə etmək məqsədəuyğundur, o, özünəməxsus xüsusiyyətləri ilə seçilir: sistem modelinin mövcudluğu. müəyyən bir zaman nöqtəsi; kollektiv qərar qəbulu; çoxlu alternativ həllər; qərarlar qəbul edərkən konkret məqsəd. İnnovativ təlim metodlarından istifadə etməklə coğrafiyanın tədrisi prosesində humanitar, texnokratik və tarixi kimi pedaqoji paradigmalardan həyata keçirilməsi mümkündür.

Beləliklə, yeni pedaqoji texnologiyaların getdikcə daha fəal şəkildə tətbiqi ilə tədrisin informasiya modelindən fəaliyyətə əsaslanan və şəxsiyyətyönlü modellərə, yaddaş məktəbindən təfəkkür və fəaliyyət məktəbinə keçid baş verir ki, bu da onların formalaşmasına imkan verəcəkdir.

Problemin aktuallığı. Təhsildə innovativ texnologiyalar real dünyada təcassüm olunmuş təhsil sisteminin yeni vasitə və metodlarından istifadə olunduğu müəyyən mexanizmdir. Təhsilin inkişafının mümkün yollarından biri innovasiyalar - təhsilin məzmununa, tədris prosesinin təşkilinə və idarə olunmasına, onun keyfiyyətinin yüksəldilməsinə, tədris texnologiyalarının, təhsilin və qiymətləndirmənin təkmilləşdirilməsinə yönəlmiş pedaqoji texnologiyalardır.

Problemin elmi yeniliyi. Təhsildə innovasiyalar hazırda təhsilin təkamülü üçün perspektivli olan və təhsilin bütün forma və metodlarının inkişafına müsbət təsir göstərən müxtəlif təşəbbüslər və innovasiyalar əsasında yaranan əhəmiyyətli və sistemli şəkildə özünü təşkil edən yeniliklərdir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Pedaqoji innovasiya ümumi innovasiyanın bir hissəsinə çevrilmişdir. Konsepsiyanın məzmununu müəyyən etmək üçün "pedaqoji innovasiya" termininin tərifini (elmi tərifini) verən nüfuzlu elmi və xüsusi leksikoqrafik nəşrlərə (pedaqoji lüğətlərə) müraciət edək. Termin nisbətən yenidir, məzmunu hələ müəyyən edilməyib və müzakirələrə səbəb olur.

Ədəbiyyat

1. Təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikasının qanunu. Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, 2009.
2. Ümumtəhsil səviyyəsində yeni dövlət proqramları (kurikulumları). Bakı, 2013

3. Əlizadə Ə.Ə. Müasir Azərbaycan məktəbinin psixoloji problemləri. Bakı: Pedaqogika, 2004
4. İntegrativ kurikulum: Mahiyyəti və nümunələr: Müəllimlər üçün vəsait (müəllif qrupu). Bakı, 2005 (İREX təşkilatının xətti ilə)
5. Məmmədzadə R.H. Təhsildə keyfiyyət aparıcı istiqamətlərdən biri kimi. Bakı: Müəllim, 2010.
6. Бардин К.В. Как научить детей учиться. – Москва, -1987.
7. Загвязинский В.И., Гильманов А. Управление качеством образования: Методические рекомендации. -Тюмень, -2009. -16 с.

Email: teraneler@mail.ru

Rəyçilər: *ped.ü.fəl.dok* **A.M. Bəkirova,**
ped.ü.fəl.dok **Ə.Ə. Gərayev**

Redaksiyaya daxil olub: 20.09.2023